

Ewa Gwiazdowska

Szczeciński malarz August Ludwig Most pośród murów Chojny w roku 1835

Rocznik Chojeński 2, 144-152

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Gwiazdowska*

*Muzeum Narodowe
w Szczecinie*

SZCZECIŃSKI MALARZ AUGUST LUDWIG MOST POŚRÓD MURÓW CHOJNY W ROKU 1835

August Ludwig Most (ur. i zm. w Szczecinie, 1807–1883) po studiach w Berlinie odbytych w latach 1825–1830 i pierwszych latach pracy w Dreźnie (1831–1833) powrócił na stałe do rodzinnego miasta i rozpoczął aktywną działalność na polu sztuki oraz organizacji miejscowego życia kulturalno-artystycznego¹. Jego praca jako malarza rodzajowego podejmującego motywy folklorystyczne, niejednokrotnie umieszczone w tle krajobrazowym, wymagała podróży studyjnych. Malarz chętnie wyruszał na krótsze i dalsze wędrowki. Zgodnie z duchem czasu już w trakcie studiów i początków pracy poznawał ojczystą ziemię, ale i wyprawiał się w dalsze strony i zwiedzał krainy niemieckie. Wędrował po Pomorzu, Brandenburgii i Saksonii. Kontynuacją tych wypraw pełnych patriotycznych uniesień, ale i żywego zainteresowania realiami oto-

---

* Ewa Gwiazdowska – historyk sztuki, doktor nauk humanistycznych. Od 1982 roku w Muzeum Narodowym w Szczecinie, opiekuje się Gabinetem Grafiki, w którym gromadzi dawną grafikę europejską, przygotowuje wystawy i opracowuje katalogi. Ponadto zajmuje się badaniem i publikuje prace poświęcone ikonografii Pomorza oraz artystom pomorskim XIX i XX wieku.

¹ Więcej o osobie i twórczości A.L. Mosta w: *August Ludwig Most (1807-1883). Pomorski artysta epoki biedermeieru. Der pommersche Künstler der Biedermeierzeit*, red. E. Gwiazdowska, R. Makala, Szczecin 2007.

czenia, przedsięwziętych w poszukiwaniu romantycznych motywów, odkrywaniu piękna rodzimego krajobrazu i pomników historii własnego kraju stały się wycieczki, które odbywał jako dojrzały artysta. Już w następnym roku po osiedleniu się w Szczecinie A.L. Most zaplanował wyjazd na Śląsk, w Sudety².

Podróż na Śląsk udokumentowana została przez szczecińskiego malarza w podręcznym szkicowniku, który wraz z innymi tego typu dokumentami przechowywany był później przez rodzinę. W 1940 roku wnuk artysty, Peter Paul Most, przekazał spuściznę po dziadku do Stadtmuseum Stettin. Po II wojnie światowej omawiany szkicownik, oznakowany przez P.P. Mosta numerem VII³, trafił do zbiorów obecnego Muzeum Narodowego w Szczecinie i otrzymał ostatecznie sygnaturę MNS/Rys/565⁴. Jest to notatnik złożony z 24 kart grubego rysunkowego papieru o wymiarach 18,4 x 12,1 cm, ujętych w twardą, introligatorską oprawę. Z boku wklejono naprzemiennie trzy „pętelki”, które umożliwiają zamknięcie szkicownika przez przesunięcie przez nie ołówka. Rysunki datowane są od 19 sierpnia do 15 września 1835 roku. Na verso przedniej okładki P.P. Most umieścił składaną wklejkę z szaroniebieskiego grubego papieru, na której spisał marszrutę wyprawy według dat, miejscowości i motywów rysunków. Wynika z niej, że A.L. Most był w Chojnie 19 i 20 sierpnia 1835 roku⁵.

² Na temat tej podróży zob.: E. Gwiazdowska, *Podróż na Śląsk w 1835 roku szczecińskiego malarza Augusta Ludwiga Mosta w świetle zachowanego szkicownika*, w: *Z dziejów rysunku i grafiki na Śląsku oraz w kolekcjach i zbiorach ze Śląskiem związanych*, Materiały Sesji Oddziału Wrocławskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki Wrocław, 23–24.03.1999, Wrocław 1999, s. 83–95.

³ Na verso przedniej okładki poniżej uwagi ołówkiem: August, 1835. P.P. Most napisał piórem: Ludwig Most Stettin. Skizzenbuch VII.

⁴ Przed przekształceniem Muzeum Pomorza Zachodniego w MNS szkicownik był zainwentaryzowany pod numerem M.P.Z. Szczecin 1725. Ogólne omówienie całego szkicownika w: E. Gwiazdowska, *Znaczenie szkicowników w twórczości Augusta Ludwiga Mosta*, w: *August Ludwig Most...*, s. 101–103.

⁵ Odpowiedni zapis brzmi: 19./20. Aug Königsberg (Neumark) Aquarell des Tores,/ Bleistiftsk. des Giebels des Rathhauses. (19/20 sierp. Chojna (Nowa Marchia) akwarela bramy/ szkic ołówkiem szczytu ratusza)

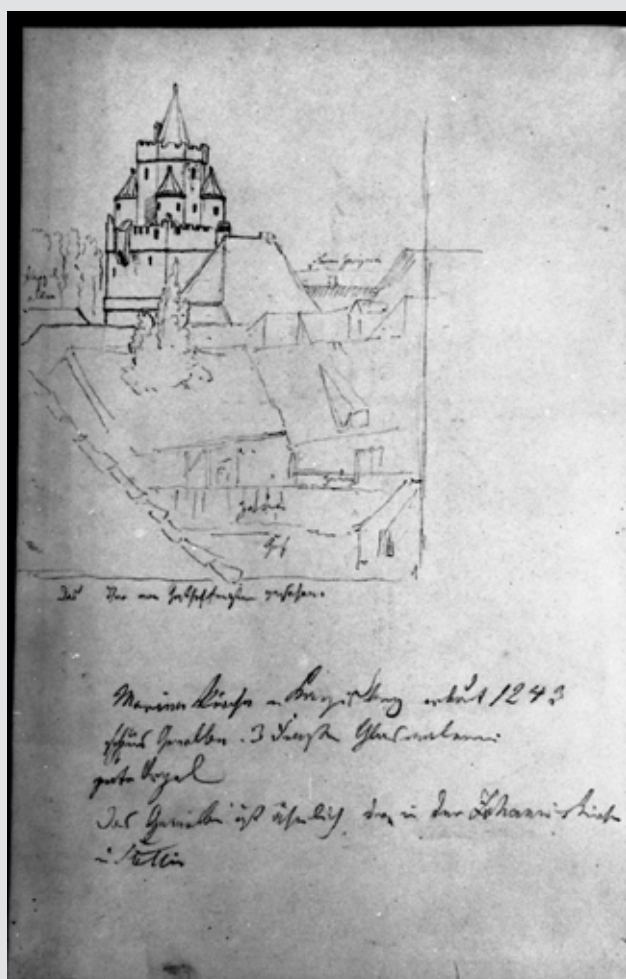
1. A. L. Most, Brama Świecka od zewnątrz, 19.08.1835, ołówek, akwarela, fot. Ewa Daszyńska, opr. cyfr. Grażyna Orzeł. Zbiory Muzeum Narodowego w Szczecinie.

Szkicownik pozwala prześledzić etapy podróży na Śląsk, odzwierciedla wrażenia artysty, poświadcza, jakie tematy i motywy wzbudzały szczególne zainteresowanie podróżującego. Ze Szczecina A.L. Most wyruszył 19 sierpnia 1835 roku. Wybrał trasę prowadzącą bezpośrednio na południe. Pierwszą odnotowaną miejscowością, do jakiej dotarł już w dniu rozpoczęcia podróży, była Chojna (*Königsberg in Neumarck*). Pobyt

Mosta w Chojnie i zwiedzanie miasta zaowocowały trzema rysunkami w formacie pionowym, uzupełnionymi o krótkie objaśnienia słowne. Na karcie nr 1 (ryc. 1) artysta utrwalił pierwsze wrażenie, jakiego doznał, zbliżając się do miasta. Rysunek ołówkiem, podmalowany brązową akwarelą w dwu tonach, ukazuje oglądany od dołu, ale z jakiegoś wyższego punktu, może z pojazdu, fragment średniowiecznych obwarowań miejskich – gotycką Bramę Świecką – wraz z pobliską

zabudową. Pod rysunkiem, po prawej stronie notatka ołówkiem mówi, co jest tematem szkicu i podaje datę jego wykonania: *Thor in Königsberg d. 19 August 1835 / Neumark*⁶. Dodatkowo na rysunku objaśnione są słownie mury miejskie: *Stadtmauer*, murawa przed murami: *Gras*, fosa miejska: *Graben*. Na pierwszym planie rozpoznać można fragment muru barbakanu ze szczelinowymi otworami strzelnic, łukiem bramy prowadzącej do miasta i niewielkim arkadowym oknem powyżej. Obok bramy widoczne są zarysy drzew. Za barbakanem stoi budynek bramny, którego szczyt wznosi się ponad murem. Nad przedbramiem dominuje strzelając wysoko w górę główna budowla bramna. Jej dolne kondygnacje wzniesione na planie prostokąta, wzmocnione zostały na narożu przyporą, a w górnej części rozczłonkowane różnych kształtów blendami i rozdzielone ażurowym fryzem i zwieńczone blankami. Wskazany fryz artysta odtworzył na rysunku tylko fragmentarycznie. Górne kondygnacje bramy, zbudowane na planie regularnego ośmioboku, zwieńczono blankami i nakryto ostrosłupowym dachem. Ta część wieży na narożach rozbudowana została o koliste przybudówki ze stożkowymi daszkami. Po bokach bramy, za murami, których tylko korona została naszkicowana, rozpościera się zabudowa mieszkalna. Po lewej stronie widać piętrową, skromną kamienicę z oknami w poddaszu w kształcie wolicz oczu. Po stronie prawej – fragment połaci dachowej i szczyt niższego domu. W prawym narożniku A.L. Most przedstawił wzory dekoracji kształtkami ceglanymi: fryzu z czteroliści oraz pokrycia dachów i korony murów kolistych dobudówek. Zastosowana w rysunku akwarela, kładziona raz mocniej, raz delikatniej pozwoliła rysownikowi na bardzo plastyczne, iluzyjne wręcz przedstawienie utrwalonej budowli i wprowadzenie do szkicu kilku planów tworzących głębię perspektywiczną. Rozbudowana, obronna, a jednocześnie ozdobna forma bramy, jak widać, zrobiła duże wrażenie na artyście. W całym szkicowniku to wyróżniający się ze względu na techni-

⁶ Brama w Chojnie, dn. 19 sierpnia 1835.

2. A. L. Most, Widok z zajazdu w Chojnie w stronę Bramy Świeckiej, 19.08.1835, ołówek, fot. Ewa Daszyńska, opr. cyfr. Grażyna Orzel. Zbiory Muzeum Narodowego w Szczecinie.

uwagę: „Marienkirche in Königsberg erbaut 1243/ schus Gewölbe. 3 Fenster Glasmalerei/ gute Orgel/ Das Gewölbe ist ähnlich dem in der Johanniskirche in Stettin”⁸. Słowne objaśnienia na rysunku są następujące: stare topole: *Pappel alten*, płot: *Zaun*, dziedziniec: *Hof*. Na pierwszym pla-

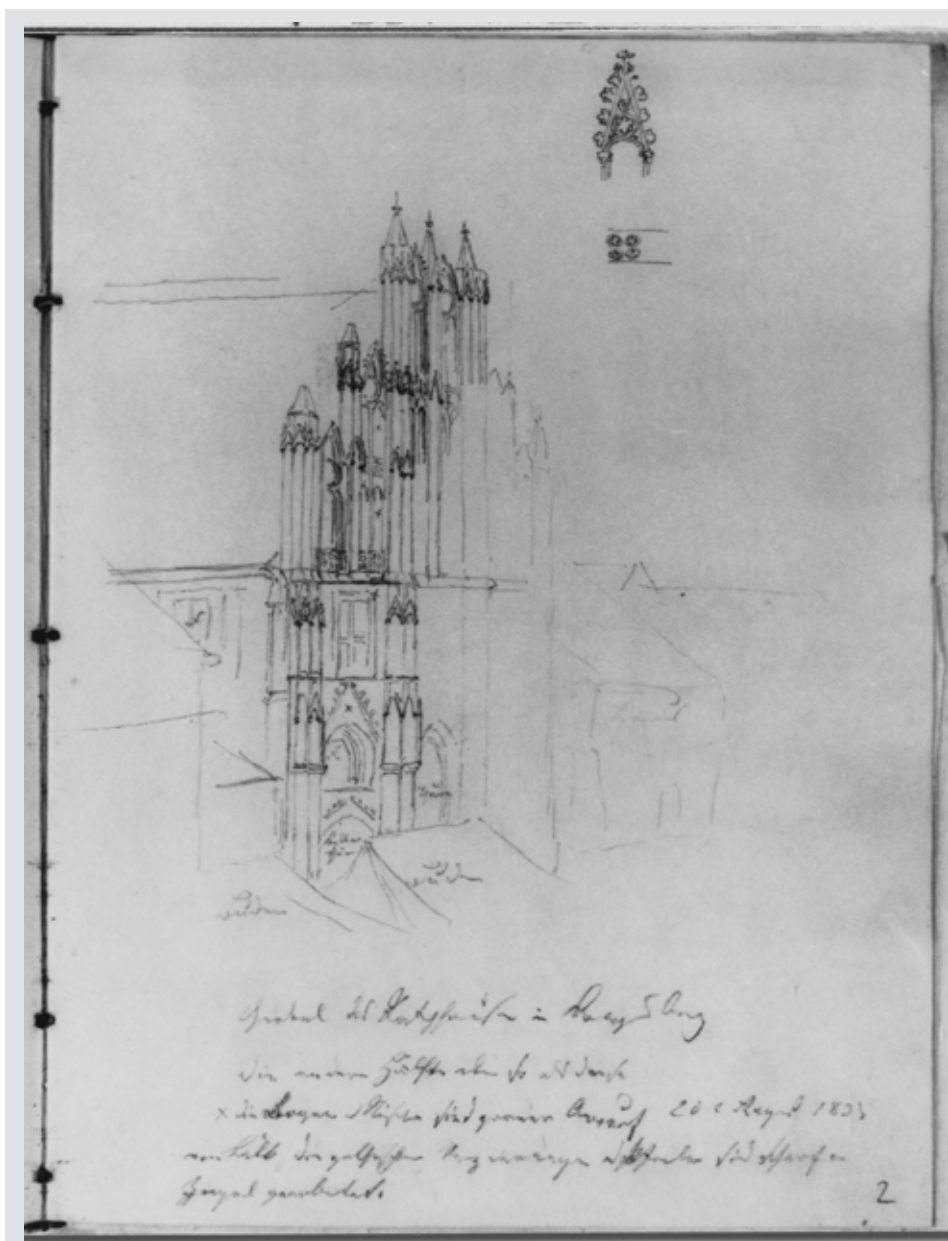
kę wykonania rysunek.

Na drugim rysunku, wykonanym ołówkiem na verso karty 1 (ryc. 2) A.L. Most także przedstawił bramę miejską. Ukazał z okna zajazdu budowlę wznoszącą się ponad stromymi, spiętrzonymi dachami miejskiej zabudowy złożonej z domów, magazynów i ogrodzeń, spośród których wystrzelają z rzadka smukłe korony topoli włoskich. Pod tym rysunkiem, obwiedzionym konturową ramką, znajduje się krótki podpis: *Das*

*Thor von Gasthoffenster gesehen*⁷. Poniżej rysownik zanotował

⁷ Brama widziana z okna zajazdu.

⁸ Kościół Mariacki w Chojnie wybudowany 1243/ strzeliste sklepienie. 3 okna witrażowe/ dobre organy/ Sklepienie jest podobne jak w kościele św. Jana w Szczecinie.

3. 2. A. L. Most, Fasada ratusza w Chojnie, 20.08.1835, ołówek, fot. Ewa Daszyńska, opr. cyfr. Grażyna Orzeł. Zbiory Muzeum Narodowego w Szczecinie.

nie delikatnego szkicu rysowanego cienkim ołówkiem rozpoznać można dziedziniec gospody ogrodzony płotem. Naroże dachu

z ceramicznych gąsiorów zaznaczone po lewej stronie wskazuje, że A.L. Most wykonywał swój szkic patrząc na miasto z pokoju na poddaszu, w którym zapewne nocował. W głębi zazaczył dwa ciągi kalenicowych dachów. Można przypuszczać, że wyznaczały one bieg wąskiej uliczki. Podwórka poszczególnych parcel oddzielone są od siebie parkanami. Dalej widać stromy, o krótkiej kalenicy, gotycki dach naczółkowy budynku stojącego w sąsiedztwie bramy miejskiej. W górnej partii muru bramy, na wysokości niższych blanek rysownik zazaczył charakterystyczną dobudówkę w formie wąskiego wykusza wspartego na dwu kroksztynach – tak zwany dansker, czyli ubikację. Wszystkie obiekty budowlane na tym rysunku przedstawione są konturowo. Brama miejska wyróżniona została przez oddanie jej formy cienką ale mocną, wyrazistą kreską. Zarysy pozostałych motywów nakreślone słabo, delikatnie, są jedynie tłem bramy, pozwalającym ją umiejscowić w konkretnym środowisku, otoczeniem nadającym bramie rzeczywisty wymiar i przez kontrast podkreślającym jej wielkość.

Trzeci rysunek, umieszczony na karcie nr 2 (ryc. 3), także wykonany cienkim ołówkiem powstał następnego dnia. Świadczy on, że artysta zwiedzał wówczas miasto przed wyruszeniem w dalszą drogę. Rysunek dokumentuje szkicowo i fragmentarycznie wygląd szczytowej fasady gotyckiego ratusza. Pod spodem A.L. Most zapisał, co ten rysunek przedstawia i dodał objaśnienie: „Giebel des Rathhauses in Königsberg/ die andere Hälfte eben so dieses/ x die Bögen und Nischen sind grauer Ovalart/ d 20 t August 1835/ von halb, die gotische Kränzianungen und die Pfeiler sind scharfen Ziegel gearbeitet”⁹. Objaśnienia słowne na rysunku oznaczają kramy: *Buden*, drzwi boczne: *halbe Thüre*, drzwi: *Thüre*, dom: *Haus*. Fasada gotyckiego ratusza pokazana została z silnego ukosa, co pozwoliło zaakcentować jej strzeliste kształty utworzone z kilkuczęściowych wielobocznych przypór, których każdy odcinek zdobią szeregi nisz zwieńczonych wimpergami. Także poszczególne

⁹ Szczyt ratusza w Chojnie/ Druga połowa jest taka sama jak ta/ x łuki i filary są szare, owalne/ 20 sierpnia 1835/ od połowy, gotyckie zwieńczenia i filary są wykonane z kanciastych cegieł.

schodkowe wejścia zamknięte ostrołukami zwieńczono wimpergami. Po bokach ratusza widać słabe zarysy domów. Przed ratuszem stał natomiast szereg kramów kupieckich. W prawym rogu karty A.L. Most umieścił dwa rysunki detali architektonicznych budowanych z kształtek ceglanych: ornamentu z fryzu złożonego z czworoliści w okręgach oraz jednej z wimperg – detalu upiększającego przypory.

Zainteresowanie gotyckimi budowlami, a także sposób ich przedstawienia: szkicowo i fragmentarycznie, jest przykładem istnienia w twórczości A.L. Mosta pierwiastków romantycznych. Jednak rysunki z widokami gotyckich budowli w Chojnie stanowią wyjątek tematyczny w szkicowniku rejestrującym studyjną podróż szczecińskiego malarza na Śląsk. Prace te, noszące cechy szkiców inwentaryzacyjnych, świadczą, że A.L. Most zafascynował się architektonicznymi pomnikami wielowiekowych dziejów tego zakątka Nowej Marchii. Musiały one wywrzeć na artyście wyjątkowe wrażenie swoim monumentalnym wyglądem połączonym z subtelnympięknemceglanogdetalu. Zapewnewyróżniały siępośródprostej ryglowej zabudowy mieszkalnej, typowej dla miast północnych, podobnie zresztą jak okazała ceglana architektura sakralna i municypalna, której były przykładem. Na kolejnych kartach szkicownika artysta dokumentował motywy z zakresu kultury ludowej, takie jak stroje, domy i ich wnętrza, czasem obiekty rzeźby przydrożnej oraz krajobrazy. Widoki budowli przedstawiał z daleka w otoczeniu pejzażowym. Fakt, że A.L. Most postanowił uwiecznić akurat chojeńskie motywy, może wskazywać, że budowle te wyróżniały się szczególnym urokiem spośród różnych obiektów architektonicznych oglądanych przez niego na trasie odległej wędrówki. Podążając dalej, przez Godków, Kostrzyn, Frankfurt nad Odrą, Gubin, Lubsko, Żary, Żagań, do Szprotawy, gdzie narysował pierwszy motyw śląski, nie uznał już żadnej budowli za godną swego szkicownika. Ten wybór dowodzi, jak cenne są architektoniczne pomniki przeszłości zachowane w Chojnie.

Stettiner Maler August Ludwig Most innerhalb der Mauern Chojna im Jahr 1835

Nach einem Studium in Berlin und nach den ersten Jahren der Verbesserung der Malerkunstgewandheit in Dresden im Jahre 1843 August Ludwig Most (1807-1883) ließ sich dauerhaft in Stettin nieder.

Weil er in das Genre des volkstümlichen Motiven spezialisiert, setzte seine Touren durch die Heimat und des deutschen Ländern fort.

Bereits im Jahre 1835 reiste er nach Schlesien. Die erste Etappe war Chojna, wie in einem Reise-Skizzenbuch dokumentiert wird, jetzt im Nationalmuseum in Szczecin.

Der Künstler war an den historischen Denkmäler der Vergangenheit fasziniert – die Relikten der gotischen Pracht der Stadt: Stadttor, jetzt genannt Schwedter Tor und das Rathaus. Diese Ziegelsteinbauten bezeichnend für die Städte des Nord, waren dem Thema der ersten drei Skizzen, die im 19 und 20 August 1835 gemacht wurden. Bleistiftzeichnung (untergemaltes mit Aquarellen) zeigt den Tor von der Einfahrtseite in die Stadt. Der zweite Skizze dem Tor, die durch Most von dem Fenster des Zimmers im Gasthof in denen er übernachtet verrichtet worden. Die dritte Bleistiftzeichnung zeigt der Giebelwand des Rathauses: die Fassade mit den Strebepfeilern, gewölbte Eingängen aus Ziegeln gemacht geschmückt mit aufwendigen Verzierungen.

Die Themen beweisen Einfluss der Romantik nach den Stil des Künstlers und zeigen die Einzigartigkeit der erhaltenen gotischen Bauten in Chojna.

Übersetzung: Joanna Kościelna